

Ks. prof. dr hab. Mariusz Rosik
Papieski Wydział Teologiczny
Ul. Katedralna 3/4
50-328 Wrocław

Ocena krytyczna rozprawy doktorskiej
ks. mgr. lic. Damiana Jurczaka
Motywy uniwersalizmu zbawczego w Księdze Jonasza,
pisanej na Seminarium Egzegezy Ksiąg Starego Testamentu
pod kierunkiem o. prof. dr. hab. Andrzeja s. Jasińskiego OFM,
Opole 2018, ss. 330.

1. Ocena zgodności opracowania z tematem oraz ocena struktury

W ostatnich latach w polskiej biblistyce niewiele powstało prac na temat Księgi Jonasza. Dlatego dobrze się stało, że rozprawa doktorska ks. Damiana Jurczaka poświęcona została problematyce uniwersalizmu zbawienia właśnie w Księdze Jonasza. Tematyka ta, choć była częściowo opracowana na gruncie polskim, zwłaszcza w artykułach (nielicznych), została przez Autora ujęta w inny, nowatorski sposób, ze względu na zastosowaną metodę i dlatego zasługuje na to, by stać się przedmiotem rozprawy doktorskiej.

Poza wykazem skrótów, bibliografią, wstępem i zakończeniem, praca zawiera cztery zasadnicze części, noszące kolejno tytuły: „Zagadnienie uniwersalizmu zbawczego w Starym Testamencie”, „Elementy uniwersalistyczne w Księdze Jonasza”, „Odkrywanie miłości Boga względem każdego człowieka w Księdze Jonasza (uniwersalizm zbawczy w perspektywie człowieka i Boga)” oraz „Uniwersalizm zbawczy w Księdze Jonasza – interpretacja teologiczna”. Zaproponowana struktura pracy wydaje się logiczna i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Również struktura poszczególnych rozdziałów jest niezwykle przejrzysta.

2. Ocena merytorycznej strony rozprawy

Oceniając merytoryczną stronę rozprawy doktorskiej zatrzymano się kolejno na ocenie celu pracy, ocenie przyjętej metody, a także umiejętności jej zastosowania przez Autora w treści monografii.

a. Cel pracy

Cel swej pracy Autor określa na s. 35: „Niniejsza praca włącza się w nurt badań nad przesłaniem teologicznym Księgi, a dokładniej w poszukiwania motywów uniwersalizmu zbawienia w jej treści na tle innych ksiąg ST”. Tak zarysowany cel jest ważny zarówno z punktu widzenia biblistyki, jak i z punktu widzenia duszpasterskiego, zgodnie z zapisem konstytucji *Lumen Gentium* Soboru Watykańskiego II, według którego szansę na zbawienie mają absolutnie wszyscy ludzie (LG 14-17).

b. Metoda pracy

Autor we wstępie precyzuje metodę rozprawy. Chodzi właściwie o dwa podejścia, synchroniczne i diachroniczne. Jest to wybór ze wszech miar słuszny. Przyjmowana powszechnie do niedawna przez biblistów metoda historyczno-krytyczna, dziś w wielu wypadkach wydaje się już niewystarczająca. Papieska Komisja Biblijna stwierdza: „Klasyczne posługiwanie się metodą historyczno-krytyczną ma, rzecz jasna, swoje granice. Metoda ta może być stosowana do poszukiwania sensu tekstu biblijnego jedynie w historycznych warunkach jego powstawania, jest natomiast nieprzydatna przy próbach odkrycia możliwości znaczeniowych danego tekstu przy jego odczytywaniu na późniejszych etapach historii objawienia biblijnego oraz dziejów Kościoła. W każdym razie metoda ta przyczyniła się do powstania dzieł o wielkiej wartości z zakresu tak egzegezy jak teologii biblijnej” (*Interpretacja Pisma Świętego w Kościele A*).

Przedstawiając metodę we wstępie do swej pracy, Autor omawia także sposób jej stosowania. Jest to ze zasadne, gdyż pozwala czytelnikowi zapoznać się najpierw teoretycznie z metodą, której praktyczne zastosowanie odnajdzie w następnych rozdziałach.

c. Zastosowanie metody w treści pracy

Metody stosowane są przez Autora w sposób konsekwentny i poprawny.

W I rozdziale swej pracy Autor zatrzymuje się na zagadnieniu uniwersalizmu zbawczego w Starym Testamencie, z wyłączeniem Księgi Jonasza (co nie zostało sprecyzowane w tytule rozdziału). Autor kreśli najpierw rysy metafory zwycięstwa jako zapowiedzi zbawienia, a następnie przedstawia tematykę uniwersalizmu w Pięcioksięgu, księgach prorockich, u innych pisarzy oraz w Pismach. Rozdział ten kończy krótki paragraf zatytułowany „Przed Nowym Przymierzem” (ss. 104-108).

Rozdział II dotyczy już wprost Księgi Jonasza. Doktorant omawia w nim temat uniwersalizmu, biorąc pod uwagę badania dotyczące czasu powstania Księgi, jej strukturę oraz gatunki literackie w niej występujące. Dobrze się stało, że osobno został potraktowany tzw. Psalm Jonasza (Jon 2,3-10), który przypuszczalnie został później włączony do Księgi, jednak dzięki pracy redaktora został z nią zintegrowany. W nim także odnaleźć można przesłanie uniwersalistyczne.

W III rozdziale pracy Auror dysertacji stara się odpowiedzieć na pytania: „W jaki sposób poganie odkrywają moc zbawczą? Jaka rola w tych odkryciach przysługuje Jonaszowi? Czy Jonasz sam odkryje Boże miłosierdzie i czy zrozumie potrzebę okazywania tego miłosierdzia wszystkim ludziom?” (s. 326). Warty podkreślenia są zapisane w tej części pracy bardzo rzetelne analizy znaczeń terminów hebrajskich.

Wreszcie IV rozdział dysertacji poświęcony został zagadnieniom teologicznym: grzechowi, modlitwie, miłosierdziu, wyznaniu wiary, obrazowi Boga, Jego atrybutom (miłosierdzie i sprawiedliwość). Niezwykle ważna jest także ostatnia część tego rozdziału, w której Doktorant przybliży recepcję Księgi Jonasza w chrześcijaństwie, poczynając od ewangelii synoptycznych.

Ostateczne wnioski w kompetentny sposób przedstawia Autor rozprawy w podsumowaniu, czyli „Zakończeniu” rozprawy.

Korekty wymagają dwie zaprzeczające sobie tezy. Na s. 34 Autor stwierdza, że „[k]sięga ta ani razu bezpośrednio nie jest cytowana w NT”, natomiast na s. 305 czytamy: „Księga Jonasza nie jest zbyt często cytowana w Nowym Testamencie”. Pewnym mankamentem pracy jest także fakt, iż w „Streszczeniu” pojawiają się całe zdania po prostu przeklejone z korpusu pracy. Lepiej byłoby pokusić się o napisanie ich na nowo.

Doceniając wszelkie walory tego rzetelnego opracowania postawić należy kilka problemów, które nasuwają się podczas lektury:

1. Autor słusznie zauważa: „Wielu egzegetów nie interpretuje tej Księgi jako autobiograficznego czy historycznego opowiadania, nawet jeżeli można w nim ustalić pewne powiązania z historyczną rzeczywistością” (s. 30). Rodzi się pytanie, jakie jest osobiste zdanie po przeprowadzonych badaniach nad Księgą Jonasza? Czy jest to tylko opowiadanie dydaktyczne? Czy może rzeczywiście – a jeśli tak, to w jakim stopniu – zakotwiczona jest w rzeczywistej historii proroka?

2. Podobny problem dotyczy gatunku literackiego Księgi Jonasza. „Jedni traktują ją jak parabolę czy parabolę prorocką, inni jak alegorię, jeszcze inni jak midrasz, parodię, satyrę, historię dydaktyczną czy ironię” s. 34). Do którego z nich Doktorant zaliczyłby Księgę?

3. W krótkim paragrafie (ss. 305-308) poświęconym Księdze Jonasza w ewangeljach synoptycznych Autor twierdzi, że „żądanie znaku miało udowodnić nadprzyrodzoność Jezusa” (s. 307). Sformułowanie nie jest chyba zbyt fortunate. Co znaczy bowiem fraza: „nadprzyrodzoność Jezusa”? Poza tym raczej nieuzasadnione jest twierdzenie, że „Marek pomija (zawarte u Mt i Łk) słowa mówiące o „znaku Jonasza”, a nawet mówi, że żaden znak nie będzie dany temu pokoleniu (Mk 8,12)” (s. 307). Jeśli Marek miałby pominąć coś z dzieł Mateusza i Łukasza, to dzieła te musiałyby powstać wcześniej niż Ewangelia Marka, a przy obecnym stanie wiedzy niewiele na to wskazuje, choć oczywiście istnieją zwolennicy teorii priorytetu Mateusza przed Markiem.

Pytanie, które nasuwa się w związku ze „znakiem Jonasza” u synoptyków dotyczy terminologii. „Znak Jonasza” (Mt 12,39; 16,4; Łk 11,29) może oznaczać znak, którym jest sam Jonasz w jego konkretnej sytuacji historycznej. Bóg jest przy nim obecny i towarzyszy jego misji; podobnie obecny jest w misji Jezusa potwierdzonej przez zmartwychwstanie. W odniesieniu do wydarzeń paschalnych znak Jonasza oznaczać może bądź śmierć Syna Człowieczego (jak Jonasz trzy dni przebywał we wnętrzu ryby, tak Jezus trzy dni przebywał w grobie), bądź Jego zmartwychwstanie (uwolnienie z paszczy ryby może być odczytane jako symbol zmartwychwstania). Z drugiej strony termin *semeion* odnosi się często do cudów dokonywanych przez Jezusa (Mk 8,11.12; Mt 12,38.39; 16,1.3.4; Łk 11,16.29.30). Pojawia się on także kilkakrotnie w sformułowaniu „znaki i cuda” (*semeia kai terata*), które odczytywać należy w perspektywie oczekiwań mesjańskich (Mt 24,24; Mk 13,22). Czy więc adwersarze Jezusa, domagający się od Niego znaku (*semeion*)

mają na myśli kolejny cud (typu uzdrowienie, egzorcyzm, wskrzeszenie, cud nad naturą), czy raczej chodzi im o inny rodzaj „znaku”?

3. Ocena formalnej strony rozprawy

Oceniając formalną stronę rozprawy doktorskiej zatrzymano się na jej języku, a także nad sposobem i umiejętnością formułowania wniosków.

a. Język

Doktorant operuje poprawnym i bogatym słownictwem, język rozprawy jest naukowy, a jednocześnie zrozumiały nawet dla nie-teologów. Wydaje się, że niedociągnięcia literowe czy interpunkcyjne częściowo należy zrzucić na karb techniki komputerowej. Przykładowo ograniczymy się do podania niektórych z nich:

- już w spisie treści w tytule IV rozdziału jest „intepretacja” zamiast „interpretacja”;

- na s. 42 w korpusie tekstu w 6 linii od dołu słowo „autora” należałoby raczej użyć małą literą; dużą literę usprawiedliwiłaby jedynie fakt, gdyby ktoś inny niż Doktorant był autorem wstępu;

- powtarzanie błędu przy cytowaniu „Słownika symboliki biblijnej” (błędny zapis dużymi literami);

- brak spacji po „żydów” na s. 40, ostatnia linia korpusu tekstu;

- w przypisie 90 na s. 210 jest „literaturę”, a winno być „literature”;

- brak przecinka przed „a” na s. 325, 8 linia od dołu;

na s. 325 jest „nawrócenie”, a winno być „nawrócenia”, itp.

W bardzo nielicznych przypadkach należy ujednoczyć pisownię w całej pracy (duże i małe litery). Przejrzystość i zrozumiałość stylu jest dużym walorem pracy.

b. Formułowanie wniosków

Wnioski są w rozprawie formułowane w sposób zrozumiały i kompetentny; są dobrze uargumentowane i uzasadnione w treści pracy. Odznaczają się logicznością wyводу. Wynikają bezpośrednio z przeprowadzonych badań, a nie są – jak to się czasem zdarza – zbyt daleko idące bądź nie mające podstaw w przeprowadzonych badaniach.

4. Zapis bibliograficzny i przypisy

Doktorant podzielił bibliografię na następujące części: teksty biblijne – dokumenty Kościoła - komentarze biblijne (do Księgi Jonasza i do innych ksiąg biblijnych) – teologie biblijne – monografie i opracowania (szczegółowe i ogólne) – pomoce leksykograficzne. Podział ten pod względem formalnym nie budzi zastrzeżeń.

Trzeba przyznać, że niezbyt skromne twierdzenie na s. 40 („W rozprawie wykorzystano bogatą literaturę dotyczącą Księgi Jonasza”) pokrywa się z rzeczywistością. Zebrana literatura jest bardzo obfita. Autor dotarł do wielu pozycji trudno dostępnych. Cieszy również obfite korzystanie z literatury obcojęzycznej.

Praca zawiera dużo przypisów, niekiedy bardzo obszernych, które wskazują na umiejętne posługiwanie się literaturą. Natomiast na stronach, gdzie przypisów brak, Autor odznacza się doskonałym samodzielnym myśleniem i umiejętnością prowadzenia logicznie poprawnego wywodu. Ów brak przypisów w niektórych partiach nie jest więc mankamentem, lecz wręcz odwrotnie – świadczy o tym, iż praca jest twórcza. Redakcja przypisów jest jednolita, poprawna. Obszerny jest także wykaz skrótów poprzedzający bibliografię.

5. Wnioski końcowe

Autor osiągnął sugerowany przez tytuł pracy i we wstępie cel rozprawy. Drobne usterki i uwagi krytyczne w niczym nie podważają wartości rozprawy.

Można więc stwierdzić, że monografia Doktoranta jest w pełni samodzielna, oryginalna, poprawna zarówno pod względem metodologicznym, jak i merytorycznym. Należy starać się o jej szybkie wydanie drukiem, aby mogła ubogacić polski rynek teologiczny w zakresie biblistyki. Bardzo cieszy fakt, że do grona biblistów dołącza osoba rzetelnie przygotowana do prowadzenia badań nad tekstem natchnionym, odznaczająca się dużą samodzielnością w pracy naukowej i wyrażająca wyniki swych badań językiem w pełni naukowym i zrozumiałym. Uważam, że dysertacja spełnia w pełni wymogi stawiane rozprawom doktorskim i na tej podstawie bez cienia wątpliwości sędzę, że jej Autor winien być dopuszczony do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. dr hab. Mariusz Rosik

PWT we Wrocławiu

ks. Mariusz Rosik